

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia instituut

Adeele Rei

**7-11-aastaste laste joonistused värskelt nähtud konfliktistseenist: soolised erinevused
inimeste ja emotsioonide kujutamisel**

Uurimistöö

Juhendajad: Pirko Tõugu, Anni Tamm

Läbiv pealkiri: Laste soolised erinevused konfliktistseeni joonistamisel

Tartu 2024

7-11-aastaste laste joonistused värskelt nähtud konfliktistseenist: soolised erinevused inimeste ja emotsioonide kujutamisel

Lühikokkuvõte

Selles, kuidas lapsed kogevad ja mõistavad konfliktisituatsioone, on varasemas kirjanduses leitud soolisi erinevusi. Antud töös lasti 7-11-aastastel (N=25, 14 poissi ja 11 tüdrukut) joonistada teatris nähtud tülistseeni uurimaks hüpoteese, et poisid kujutavad oma pildidel rohkem inimesi ja agressiooni ning tüdrukud rohkem nii negatiivseid kui ka positiivseid emotsioone. Joonistuste analüüsimisel leiti, et tüdrukud kujutasid poistest rohkem kõiki uuritavaid elemente - emotsioone, inimesi ja agressiivsust. Tulemused demonstreerivad soolisi erinevusi laste emotsionaalses kasvatuses.

Märksõnad: lapsed, soolised erinevused, konflikt, emotsioonid, joonistuste analüüsimine

7-11-year-olds' drawings of a conflict scene: gender differences in the depiction of people and emotions

Abstract

Prior research has found gender differences in the ways children experience and understand conflict situations. In the current study, 7-11-year olds (N=25) were asked to draw a fight scene they saw at the theatre to inspect the hypotheses that boys depict more people and aggression in their pictures, whereas girls depict more of both negative and positive emotions. After analysing the drawings, it was found that girls depicted more of all the aforementioned elements - emotions, people and aggression. The results demonstrate gender differences in children's emotional upbringing.

Keywords: children, gender differences, conflict, emotions, analysing drawings

Sissejuhatus

Käesolevas töös uuriti, kuidas lapsed kujutavad teatris nähtud tülistseeni joonistamisel erinevaid emotsioone. Täpsemat tähelepanu pöörati sooliste erinevustele emotsioonide kujutamisel. 7-11-aastastel lastel paluti teatris vaheajal joonistada nähtud tülistseeni. Piltide kogumise eesmärgiks oli näha, kas esineb soolisi erinevusi kujutatud emotsioonide hulgas, tüli kujutamise agressiivsuses ning joonistatud inimeste hulgas.

Sotsiaalsed oskused

Sotsiaalsete oskuste kirjeldamiseks ei ole veel leitud universaalselt tunnustatud ning üheselt mõistetavat definitsiooni, kuid paljud on andnud oma panuse selle välja töötamiseks. Näiteks pakkusid Libet ja Lewinsohn (1973) välja, et sotsiaalsed oskused on “Kompleksne oskus maksimeerida positiivseid kasusid ning minimeerida teistelt saadava karistuse tugevust.”, samas kui Vikipeedia (“Sotsiaalsed oskused”, 2020) sõnul on need “oskused, mida inimesed vajavad teistega suhtlemiseks ja teiste mõjutamiseks.” Kui sotsiaalsed oskused üldises plaanis hõlmavad kõiki suhtlemiseks vajaminevaid vahendeid, siis spetsiifiliselt “inimese võimet ära tunda ja mõista teda ümbritsevate inimeste tundeid ja mõtteid” (Eesti Keele Instituut, i.a.-a) nimetatakse sotsiaalseks tajuks. Lähtudes haridussõnastiku definitsioonist lisandub ka asjaolu, et tegemist on oskustega, mis põhinevad sotsiaalsel kogemusel (Eesti Keele Instituut, i.a.-a) - läbi mitmete suhtlusolukordade õpib inimene mõistma mustreid, mille järgi tuvastada ja ka ette ennustada, mida teised tema ümber tunnevad, tahavad ja ootavad. Sotsiaalne tajus on seotud sotsiaalse ja emotsionaalse intelligentsusega. Emotsionaalne intelligents aitab meil ära tunda ja nimetada enda ja teiste tundeid, samas kui sotsiaalne intelligents aitab suhelda teiste inimestega, mõista oma rolli erinevates inimsuhetes ning saada aru end ümbritsevatest inimestest (Salovey ja Mayer, 1990). Kõik need oskused on vajalikud, et sotsiaalsetes olukordades teistest aru saada, neile adekvaatselt reageerida ja vastata ning ka ennustada, kuidas teised inimesed tulevikus käituda võiksid.

Sotsiaalsed oskused hakkavad välja kujunema juba varases lapseas. Alkohoolialised lapsed kogevad mitmeid muutuseid nii keskkonnas kui ka oma kehas ning see loob nende jaoks uusi sotsiaalseid olukordi, mistõttu nad hakkavad teisi inimesi rohkem teadvustama ning nendest huvi tundma (Choudhury jt, 2006). Eakaaslaste arvamus muutub lapse jaoks

olulisemaks ning sellega kaasnevad tugevamad ning keerukamad suhted, samas hakkab ka kaaslaste surve rohkem tema otsuseid mõjutama ning tekib suurem soov olla iseseisev, eriti perekonnast (Centers for Disease Control and Prevention, 2021). Lisaks on erinevad uuringud näidanud, et 9-10-aastased lapsed oskavad ära tunda irooniat ja sarkasmi, neil vahet teha ja ka mõista, mis eesmärgil rääkija neid kasutab (Glenwright ja Pexman, 2010), neil kujuneb välja oskus mõista sotsiaalseid fopaasid (Vetter jt, 2012), kasvab sensitiivsus näoilmete osas (Gao ja Mauer, 2010). Samas ilmneb ka rohkem kiusamist (Fekkes jt, 2005), konflikte sõpradega (Laursen jt, 2001), õdede-vendadega (Raffaelli, 1997) ning ka vanematega (Hill jt, 2019).

Näoilmete põhjal erinevate emotsioonide ära tundmist kontrollides leidsid Garcia ja Tully (2020), et lapsed tunnevad rõõmu ära paremini kui viha ja kurbust ning kõige vähem tuntaksegi ära kurbust väljendavat miimikat. Uurides kurbuse, süütunde ja häbi ära tundmist leidsid Berti jt (2000), et vanuses 5, 7 ja 9 ollakse kursis kõigi kolme tundega, kuid oskus neist süvitsi aru saada kasvab vanusega. Näoilmete põhjal teiste inimeste tunnete mõistmises võib esineda probleeme läbivalt kõikide emotsioonide puhul, kui lapsel esineb väliskeskkonnale suunatud probleemset käitumist (*externalising behaviours*) (hüperaktiivsus, käitumisprobleemid, kalk-emotsioonitud omadused ning agressioon) (Cooper jt, 2020), aktiivsus- ja tähelepanuhäireid (Cooper jt, 2020; Demirci ja Erdogan, 2016; Da Fonseca jt, 2009), autismispektrihäired (Kuusikko jt, 2009; Fridenson-Hayo jt, 2016; Peaasi.ee, i.a) või mitmed erinevad psühhiaatrilised häired (Collin jt, 2013).

Konflikt

Käesolevas uuringus on tähelepanu pööratud konfliktisituatsioonidele ning nendega kaasnevate emotsioonide kujutamisele. Selle uurimiseks kasutati materjalina Eesti Noorsooteatri lavastuses “Röövlitütar Ronja” aset leidnud tülistseeni, kus nimategelane Ronja pettub oma isa julmas tegevuses ning põgeneb pere juurest, mille peale isa temast lahti ütleb. Täpsema stseeni kirjelduse võib leida protseduuri alt. Eesti keele seletav sõnaraamat (Eesti Keele Instituut, i.a.-b) on defineerinud konflikti kui “kokkupõrge, lahkheli vastandlike, erinevate seisukohtade, arvamuste v. vastandliku olemuse pinnal”. Kuna aga sotsiaalteadustes puudub ühtne laialdaselt kasutatav konflikti definitsioon, lähtume antud töös Levine (2007) artiklist, kus võetakse konfliktiolukord kokku järgnevalt: isik A algatab konflikti isik B suhtes; isik B vastab omapoolse vasturünnakuga; A ja B konflikt jätkub, kuni see kas muutub staatiliseks osaks nendevahelisest suhtest või eskaleerub mõlemalt poolt kuni üks osapooltest

jääb peale, väsib või muudab meelt või mingi väline jõud lõpetab konflikti. Eelmainitud stseen sobitub antud raamistikku - Ronja algatab konflikti hakates isa tegevusele vastu; isa teatab vasturünnakuna, et Ronja pole enam tema laps; Ronja põgeneb pere juurest ning nende tüli kestab kuni nii Ronja kui ka isa väsivad, Ronja naaseb koju ning toimub ära leppimine.

Konflikt ei ole aga ainult negatiivne nähtus. Goodwin ja Goodwin (1987) väitsid, et vaidlused annavad lastele võimaluse arendada oma keeleoskust ja grammatikat ning Noakes ja Rinaldi (2006) leidsid kinnitust varasema kirjanduse tulemustele, mille kohaselt aitab (õvedega) konfliktides osalemine kaasa laste sotsiaalsele kompetentsile, iseloomu välja kujunemisele, suhetele õvedega ning isegi sellele, kuidas nad tulevikus oma lastega suhtlema hakkavad. Laible ja Thompsoni (2002) uuring näitas, et lastel, kelle emad kasutasid tülide käigus põhjendamist, lahenduse otsimist ning olukorra pehmendamist, oli 6 kuud hiljem toimunud suurem sotsiaal-emotsionaalne areng. Uurides, kuidas erinevad laste hulgas sõprade ning mitte-sõprade vahelised tülid, leidsid Hartup jt (1988), et tülid sõpradega esinesid küll sama tihti, kuid ei olnud nii pingelised kui tülid lihtsalt tuttavatega, samuti lõppesid need tihedamini osapoolte jaoks võrdse lahendusega - sõpradega kiputi eelistama lahendust, mis annab suurema tõenäosuse, et sõprus jääb kestma. Võrreldes rohkem ja vähem populaarsete laste konfliktilahendusstrateegiad, leidis Bryant (1992), et lapsed, keda kaaslased populaarsemaks peavad, kasutavad tõenäolisemalt rahulikke lahendusi ning eemaletõugatud ja vastuolulise käitumisega lapsed lähenevad konfliktile pigem vihaga. Kui tüli esineb aga lapse ja vanema vahel, on mängus ka erinevad võimudünaamikad - lapsevanem on autoriteet, kelle sõna laps peaks enamasti kuulama ning olenevalt vanema kasvatustüülist ei pruugi lapsel olla erilist võimalust oma eriarvamust väljendada või selle eest seista. Näiteks reageerivad rohkem lubava kasvatustüüliga vanemate lapsed (ka hüpoteetilistele) lahkarvamustele tugevama negatiivse emotsiooniga kui autoritaarsete või autoriteetsete vanemate puhul (Miller jt, 2002).

Varasemas kirjanduses võib leida mitmeid erinevaid meetodeid laste konfliktisituatsioonide uurimiseks. Kasutatud on laste intervjuerimist (Noakes ja Rinaldi, 2006), laste tülide vaatlemist (Hartup jt, 1988), enda konfliktistrateegiatega raporteerimist (Crockenberg ja Lourie, 1996), kaaslaste tülide lahendamise oskuse hindamist (Bryant, 1992), laste kirjutatud fantaasiajuttude analüüsimist (Peirce ja Edwards, 1988) jpm erinevaid strateegiaid. Käesolevas töös valiti uurimismeetodiks laste joonistuste analüüsimine.

Soolised erinevused

Selles, kuidas lapsed sotsiaalsetes olukordades käituvad ning oma emotsioone väljendavad võib leida soolisi erinevusi juba varases lapsepõlves. Brody ja Hall (2008) arvasid, et imikueas on poisid tüdrukutest aktiivsemad, kergemini erutuvad, näitavad negatiivseid emotsioone rohkem välja ning omavad väiksemat kontrolli enda üle. Samas 4-6-aastaseid uurides leidis Buck (1977), et selles vanuses poiste emotsionaalne väljendusrikkus vähenes, tüdrukute oma aga mitte. See muudatus emotsioonide väljendamises on soolise sotsialiseerimise tagajärg - poisse õpetatakse oma tundeid väljendamise asemel pigem peitma, samas kui tüdrukutega räägitakse nende emotsioonidest rohkem ning seeläbi julgustatakse neid ka rohkem väljendama (Buck, 1977). Lisaks õpivad tüdrukud rohkem rõõmu väljendama ning negatiivseid tundeid pigem seesmiselt läbi elama, kuna näevad vanemate eeskujust oma soole "sobilikku" emotsioonide väljendamist või kuna vanemad reageerivad nende tunnetele viisidel, mis rõhutavad soorollidele allumist - tüdrukutelt oodatakse vaenulikkuse puudumist ning teistele mugavuse tagamist, samas kui poistel on lubatud rohkem negatiivsete emotsioonide välja elamist (Chaplin ja Aldao, 2013). Aja jooksul on lastel aina rohkem kokkupuuteid nende soolt oodatavate käitumiste ja väljendustega ning kui eelkooliealisi hakatakse ette valmistama koolis käimiseks, sealhulgas kaaslastega hästi läbi saamiseks, kasvab soospetsiifiliste käitumiste kinnistamine veel enamgi ja soolised erinevused suurenevad (Chaplin ja Aldao, 2013). Veidi vanematel lastel hakkavad esinema ka hormonaalsed muutused, mis mõjutavad poisse ja tüdrukuid erinevalt käituma ning muuhulgas ka oma emotsioone väljendama (De Bellis jt, 2001). Meile huvipakkuvaks vanuseks, 7-11, on erinevused üpris tugevalt kinnistunud.

Otsides emotsioonide väljendamisel soolisi erinevusi on oluline arvestada kontekstiga - mis soost on emotsiooni tekitav isik, kui soostereotüüpiliselt käituvad inimesed selles situatsioonis ning kui tugevat mõju antud situatsioon omab (Brody jt, 1995). Brody jt (1995) töös uuriti hirmu ja viha väljendamist ning selgus, et tüdrukud raporteerivad poistest suuremat hirmu stereotüüpilistes negatiivse mehe (kamandav, karm ja kiuslik) situatsioonides ning hirmutavates olukordades. Samuti olid tüdrukud vihastes, hirmutavates ning negatiivse mehe stsenaariumites meeskarakterite peale vihasemad kui naiskarakterite ning nad tundsid naiste vastu väiksemat viha kui poisid (Brody jt, 1995). Uurides, kuidas lapsed viha väljendavad, leidsid Buntaine ja Costenbader (1997), et poisid näitavad oma viha füüsiliste väljunditega, nagu löömine ja tüdrukud pigem mossitamisega.

Selles, kuidas lapsed konfliktisituatsioonis reageerivad, esineb samuti soolisi erinevusi. Näiteks Goodwin ja Goodwin (1987) leidsid, et tüdrukute kasutatavad argumendid kipuvad olema laiemad ning komplekssemad kui poiste omad. Noakes ja Rinaldi (2006) ei leidnud küll oma uuringus soolisi erinevusi selles, kui tihti lapsed tülitsevad, kuid nad tõid välja, et proovides välja selgitada, kas tüdrukud või poisid tülitsevad rohkem, on läbi aastate erinevates uuringutes leitud väga vastakaid tulemusi ning pakuvad põhjuseks asjaolu, et pole kasutatud piisavalt konkreetseid mõõteskaalasid. Küll aga leidsid nad (Noakes ja Rinaldi, 2006), et tüdrukute tülisid põhjustavad enamasti probleemid omavahelistes suhetes (nt peole kutsumata jätmine), nad teevad konflikti lahendamise nimel rohkem koostööd ning tunnevad end peale tüli negatiivsemalt. Samas poisid tülitsevad pigem dominantsi üle (nt kes on parem sportlane), lähenevad tüli lahendamisele rohkem oma võimu kehtestamise või agressiivsusega ning tunnevad hiljem konflikti osas ükskõiksust (Noakes ja Rinaldi, 2006). Uuringus, kus lastel lasti kirjutada fantaasialugusid, leiti samuti, et poiste lugudes esinevaid konflikte lahendati pigem vägivaldaga ning tüdrukute omi pigem arutlemise ja analüüsimisega (Peirce ja Edwards, 1988). Poisid reageerivad ka päris tülidele suurema tõenäosusega vägivaldse käitumisega (Miller jt, 2002) ning on tüdrukutest enam füüsiliselt agressiivsed (Björkqvist, 2018).

Laste joonistused

Antud töös on uurimismeetodina kasutusel laste joonistuste analüüsimine. Laste joonistusi on varasemalt kasutatud uurimaks mitmeid eri teemasid, näiteks laste ideaalset õpikeskkonda (Bland, 2012), nende arusaama keskkonnaprobleemidest (Barraza, 2006), teraapia tulemuslikkust (Hamama ja Ronen, 2009), aga ka väärkohtlemist (Cohen-Liebman, 1995), hooletusse jätmist (Carpenter jt, 1997), vägivalda (Black ja Newman, 1996) jpm. Lisaks on joonistamine mitteverbaalne ning tänu sellele hea vahend võrdlemaks eri kultuuride ja emakeeltega lapsi ilma, et esineks suuri tõlkimisest tulenevaid erinevusi (Chambers, 1983). Donna M. Tuman (1999) luges oma uuringus lastele ette soostereotüüpilisi huve ja suhtumisi esile toova loo ning palus sellele illustratsiooni joonistada. Ta leidis, et tüdrukute joonistustel esines rohkem värve, loomulikke kujusid ja detailsemaid omadusi, samas kui poiste piltidel oli märgata väljendusrikkamaid jooni ning vähem värve (Tuman, 1999). Ka Flannery ja Watson (1995) leidsid, et poiste joonistused on ebarealistlikumad ja agressiivsemad kui tüdrukute omad. Sagedasti tundi segavate laste

hulgas, kel paluti joonistada end koos oma klassijuhatajaga, oli märgata, et tüdrukud kujutasid oma pildidel õpetajaga pigem positiivseid ja poisid pigem negatiivseid suhteid (McGrath jt, 2017). Feinburg (1977) lasi lastel joonistada ühe pildi teemal “võitlemine/kaklemine” (*fighting*) ja teise teemal “aitamine” ja leidis selged soolised erinevused - kui tüdrukute kaklemise pildid olid pigem omavahelistest tülidest kaaslaste hulgas ning aitamise pildid enamjaolt enda lähedaste inimeste abistamisest, samas kui poisid kujutasid võitluse teemas pigem spordimeeskondade või muude gruppide omavahelist heitlust ja abistamise all ehitust või muud meeskonnatööd. Tüdrukud keskendusid pigem väikese seltskonna kujutamisele ning poisid suurematele gruppidele, joonistades ka keskmiselt tüdrukutest veidi rohkem inimesi (Feinburg, 1977).

Uuringu eesmärk ja hüpoteesid

Antud uuringu eesmärgiks oli uurida soolisi erinevusi 7-11-aastaste laste joonistustel teatris nähtud konfliktistseenis - kuidas nad kujutavad stseenis osalenud inimesi ja seal esinenud emotsioone. Varasemalt on konfliktide kohta tehtud üpris palju uuringuid igas võimalikus vanusegrupis, kuid antud töös otsustati keskenduda algkooliealistele lastele. Seda seetõttu, et uurides, kuidas lapsed konflikti kujutavad, saame veidi aimu ka sellest, kuidas nad üldse konfliktist aru saavad. See võib aga omakorda olla väärtuslik teadmine lapsevanematele, õpetajatele jm lastega tegelevatele inimestele aitamaks arendada ja parendada laste tülidega toime tulemise oskuseid, emotsioonide reguleerimise võimet ning konfliktiresolutsiooni strateegiaid. Keskendudes omakorda sellele, kuidas poisid ja tüdrukud selles aspektis erinevad, saab ka nende emotsionaalsele toetamisele läheneda soospetsiifilisemalt - kui ühed näiteks väljendavad emotsioone vähem või tunnevad neid kehvemini ära, siis saab nende sotsiaal-emotsionaalsete oskuste kasvatamisele rohkem tähelepanu pöörata.

Tööle püstitati kolm hüpoteesi toetudes varasemale kirjandusele. Esimene hüpotees on, et poisid kujutavad oma joonistustel tüdrukutest rohkem inimesi. Varasemalt on leitud, et sama teema joonistamisel kujutavad poisid tüdrukutest suuremaid gruppe (Feinburgi, 1977) ning poisid pööravad joonistamisel vähem tähelepanu detailidele (Tuman, 1999), mis võib anda alust oletada, et nad jõuavad etteantud ajaga joonistada rohkem inimesi, kuna kulutavad vähem aega detailide lisamisele. Antud töös joonistatavas stseenis oli laval umbes 15 tegelast ning peamine konflikt toimus neist nelja olulisema tegelase vahel. Teine hüpotees on, et

tüdrukud kujutavad oma joonistustel rohkem emotsioone (nii positiivseid kui ka negatiivseid) kui poisid. Seda annab alust eeldada näiteks Noakes ja Rinaldi (2006) uuring, kus selgus, et poisid on tülide osas ükskõiksemad ning raporteerivad vähem hirmu kui tüdrukud. Seega oletame, et ka tülistseeni joonistades ei ole see nende jaoks nii emotsionaalne olukord kui tüdrukute. Kolmas ja viimane hüpotees on, et poisid kujutavad oma tülistseeni joonistustel rohkem agressiivsust kui tüdrukud. Joonistatud stseenis esinenud agressiivsed tegevused olid kinni sidumine, karjumine ning relvaga ähvardamine ning seetõttu loeti ka joonistuste kodeerimisel agressiivsuse väljendamisena eelmainitud elementide olemasolu. Varasemalt on leitud, et nii poiste juttudes (Peirce ja Edwards, 1988) kui ka joonistustel (Flannery ja Watson, 1995) esineb rohkem agressiivsust kui tüdrukutel.

Meetod

Valim

Antud uuringus kasutati mugavusvalimit - joonistusi koguti lastelt, kes klassiga Noorsooteatris tükki "Röövlitütar Ronja" vaatamas käisid ning kelle õpetajad nõustusid uuringus osalemisega. Kokku osales 14 poissi ja 11 tüdrukut (N=25) vanuses 7-11. Kõik lapsed elavad Eestis ning õpivad eestikeelses koolis.

Protseduur

Nädal enne Eesti Noorsooteatri lavastuse "Röövlitütar Ronja" etendust võttis teatri müügiadministraator ühendust õpetajatega, kes olid oma klassidega etendust vaatama minemas. Ta edastas õpetajatele uuringu läbiviija koostatud üleskutse uuringus osalemiseks, kus kutsuti osalema 7-11-aastaseid lapsi.

Etenduse päeval lõi uuringu läbiviija õpetajatega, kes olid nõustunud osalema, enne etenduse algust kontakti ning leppis vaheajaks kokku kogunemispunkti. Lapsed läksid koos õpetajaga saali ning vaatasid ära etenduse "Röövlitütar Ronja" esimese vaatuse.

Vaheaja alguses juhatas uuringu läbiviija lapsed koos õpetajaga eraldatud koridori Noorsooteatri kolmandal korrusel, kuhu oli eelnevalt valmis pandud lauad valgete A4 paberite, kolme paki värvipliiatsite ja kustukummidega. Lastel paluti istet võtta ning neilt küsiti, kas nad mäletavad huvialust stseeni ning seejärel paluti neil seda joonistada. Vaheaeg kestis kokku 25 minutit ning kokkuleppel õpetajatega anti lastele poole aja möödudes teada,

et nad võivad soovi korral joonistamise katkestada ja lahkuda. Laste pildid koguti kokku, neile märgiti lapse sugu ja vanus.

Lavastus "Röövlitütar Ronja" räägib Ronjast, väikesest tüdrukust, kelle isa Mattis on Röövlipealik ning kes elab oma vanemate ja nende röövlijõuguga metsas kindluses. Samasse kindlusesse kolib ka Mattise suurim vaenlane Borka oma jõuguga ning selgub, et Borkal on Ronja-vanune poeg Birk. Vanemate vaenust hoolimata saavad lastest sõbrad. Stseen, mida lastel joonistada paluti, leiab aset üsna esimese vaatuse lõpus (sellele järgneb vaid 2 lühikest stseeni). Selles stseenis kogunevad kõik tegelased suure kaljulõhe ääres, mille äike on kindlusesse löönud ning mis eraldab Mattise ja Borka pooli. Mattis on metsas Birki kinni püüdnud ja kinni sidunud ning ähvardab Borkat, et kui ta kohe minema ei koli, ei saa ta ka oma poega tagasi. Seda kuuldes Ronja vihastab ning hüppab üle kaljulõhe Borka poolele, kes lubab seepeale Mattisele, et too saab oma Ronja tagasi kui Birk on perele tagastatud. Mattis, kes on pettunud Ronja vastuhakus, lubab Birkil pere juurde naasta ja ütleb, et tal ei ole last. Järgmiste lühikeste stseenide jooksul lepivad Ronja ja Birk kokku, et põgenevad koos oma perede juurest metsa ning me näeme, kuidas Ronja oma asjad pakib ja kodunt minema hiilib.

Lavastus "Röövlitütar Ronja" osutus valituks, sest tegemist on uuringuks sobilikule vanusegrupile (7+) suunatud, suhteliselt lihtsasti jälgitava looga. Peategelane Ronja on väike tüdruk, mis teeb sihtgrupile temaga samastumise lihtsamaks. Kuna uuringu eesmärgiks oli näha, kuidas lapsed kujutavad konfliktisituatsiooni, mängis lavastuse valikul rolli ka asjaolu, et loo peamine konflikt leiab aset esimese vaatuse lõpus ning on tänu sellele lastel vaheajal värskelt meeles.

Kodeerimine

H1: Poisid kujutavad oma joonistustel rohkem inimesi kui tüdrukud.

Iga lapse pildil loeti kokku, mitu inimest ta joonistas. Inimeseks loeti nii detailsed kui ka ainult kriipsudest koosnevad inimkujud (Vt lisa 1). Joonistatud stseeni ajal oli laval kokku 15 inimest - peategelased, nende perekonnad ning röövlijõugud. Peamine konflikt toimus neist 4 vahel - Ronja, Birk ja nende isad.

H2: Tüdrukud kujutavad tülistseeni joonistamisel rohkem nii negatiivseid kui ka positiivseid emotsioone kui poisid.

Iga lapse pildil loeti kokku, mitut joonistatud inimestest oli kujutatud negatiivse emotsiooniga ning mitut positiivse. Negatiivne emotsioon kodeeriti, kui joonistatud näol olid suunurgad allapoole tõmmatud, suu lahti viisil mis viitas karjumisele või pisarad; positiivne emotsioon kodeeriti, kui joonistatud näol olid suunurgad ülespoole (Vt lisa 2). Stseenis esinenud negatiivsed emotsioonid olid viha, hirm, kibestumus, kurbus. Positiivseid emotsioone otseselt stseenis ei esinenud. Joonistatud inimeste puhul, kellel nägu kas puudus või emotsioon polnud arusaadav, jäeti emotsioon kodeerimata.

H3: Poiste joonistustel on rohkem agressiivseid elemente kui tüdrukute joonistustel.

Iga lapse pildi puhul märgiti ära, kas joonistati stseenis esinenud agressiivseid elemente. Elemente eraldi kokku ei loetud, märgiti ainult kas neid esines või mitte. Stseenis esinenud agressiivsed elemendid olid kinni sidumine, karjumine ja relvaga ähvardamine. Kinni sidumiseks loeti, kui pildil oli selgelt näha, et üks karakter on kinni seotud. Karjumiseks loeti, kui karakteril oli joonistatud suu lahti viisil, mis viitas karjumisele. Relvaga ähvardamiseks loeti relva olemasolu pildil.

Eetika

Kõik osalejad osalesid uuringus vabatahtlikult ning oma õpetaja nõusolekul. Kuna laste kohta ei kogutud isikuandmeid ning neid ei intervjueritud, ei olnud antud uuringus vajadust eetikakomitee loa taotlemiseks. Ühtegi joonistust ei saa konkreetse lapsega kokku viia, kuna joonistajate isikuandmeid ei kogutud.

Tulemused

Kodeerimise reliaabluse kontrollimiseks kodeeris 5 pilti (20% materjalist) kaks inimest. Inimeste arvu, positiivsete emotsioonide ja agressiooni esinemise osas oli kodeerijate kokkulangevus 100%, negatiivsete emotsioonide osas 71%. Normaaljaotuse kontrollimiseks kasutati liberaalset asümmeetria- ja järsakusastmekordaja vahemikku [-2; 2] ning statistilise olulisuse jaoks p -väärtust $p < 0.05$. Tabelist 1 on näha täpsemaid statistikuid.

Hüpotees 1: Poisid kujutavad oma joonistustel rohkem inimesi kui tüdrukud.

Poiste joonistatud inimeste arvu mediaan oli 2 ning tüdrukute oma 6. Ilma ühegi inimeseta pildi joonistas 28% poistest ning 9% tüdrukutest (1 tüdruk). Valimid olid normaaljaotuslikud ning hajuvused homogeensed ($p = 0.19$), seega viidi läbi sõltumatute gruppide t -test. Tüdrukud ($M = 5.727$, $SD = 3.797$) kujutasid oma joonistustel poistest ($M = 2.143$, $SD = 2.07$) statistiliselt oluliselt rohkem inimesi $t(23) = -3.018$, $p = 0.006$.

Hüpotees 2: Tüdrukud kujutavad tülistseeni joonistamisel rohkem nii negatiivseid kui ka positiivseid emotsioone kui poisid.

Negatiivsete emotsioonide kujutamise mediaanid olid poiste valimis 0 ning tüdrukute omas 1, positiivsete emotsioonide omad poiste valimis 0 ning tüdrukute omas 2. Kuna negatiivsed ega positiivsed emotsioonid polnud kummaski valimis normaaljaotuslikud, viidi läbi mitteparameetriline Mann-Whitney U -test, mis näitas, et tüdrukud kujutasid statistiliselt oluliselt rohkem nii negatiivseid ($U = 37$, $p = 0.017$) kui ka positiivseid ($U = 35$, $p = 0.008$) emotsioone.

Hüpotees 3: Poiste joonistustel on rohkem agressiivseid elemente kui tüdrukute joonistustel.

Agressiivseid elemente esines 21% poiste valemist ning 64% tüdrukute valimist. Agressiivsete elementide esinemise võrdlemiseks viidi läbi hii-ruut test. Selgus, et soo ja agressiooni kujutamise vahel oli statistiliselt oluline seos, $\chi^2(1, N = 25) = 4.57$, $p = 0.032$.

Tabel 1

Hüpoteeside Kodeeritud muutujate statistilised näitajad

	Inimeste arv		Pos emotsioonid		Neg emotsioonid		Agressiivsus	
	Poiss	Tüdruk	Poiss	Tüdruk	Poiss	Tüdruk	Poiss	Tüdruk
Min	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Max	6.000	14.000	2.000	6.000	3.000	8.000	1.000	1.000
Mood	0.000	5.000; 6.000; 8.000	0.000	0.000	0.000	0.000; 1.000	0.000	1.000
Mediaan	2.000	6.000	0.000	2.000	0.000	1.000	0.000	1.000

M	2.143	5.727	0.286	2.364	0.500	2.182	0.214	0.636
SD	2.070	3.797	0.726	2.378	1.019	2.442	0.426	0.505
Järaskus	-0.220	1.452	3.792	-1.343	1.819	2.236	0.501	-1.964
Asümmeetria	0.810	0.619	2.295	0.453	1.781	1.455	1.566	-0.661

Arutelu

Käesolev uuring annab oma panuse laste sotsiaal-emotsionaalsete oskuste ning sooliste erinevuste uurimisse, keskendudes konfliktisituatsiooni kujutamisel esinevatele erinevustele. Püstitatud hüpoteesidega eeldati varasemale kirjandusele toetudes, et konfliktistseeni joonistamisel kujutavad poisid rohkem inimesi ja agressiooni ning tüdrukud rohkem nii positiivseid kui ka negatiivseid emotsioone. Selgus aga, et tüdrukute piltidelt võis leida rohkem nii mõlemaid emotsioone kui ka inimesi ja agressiivseid elemente. Alljärgnevalt arutatakse iga hüpoteesi tulemusi eraldi.

Kuigi varasemast kirjandusest võib leida tõendust asjaolule, et tüdrukud kipuvad joonistamisel keskenduma väikestele gruppidele ning isiklikele suhetele ja poisid suurematele n-ö meeskondadele (Feinburg, 1977), ei vastanud antud töö tulemused sellele eeldusele. Vastupidiselt püstitatud hüpoteesile joonistasid tüdrukud läbivalt rohkem inimesi ning veerand poistest ei joonistanud ühtegi inimest. Põhjuseks võib olla asjaolu, et tüdrukud kipuvad joonistamisel keskenduma rohkem detailidele ning poisid pigem kujunditele (Lange-Küttner ja Ebersbach, 2012), mistõttu joonistasidki poisid pigem kaljusid, kus stseeni tegevus toimus ning tüdrukud lisasid oma piltidele ka inimesed, kostüümid, metsloomad jms.

Võrreldes poiste ja tüdrukute kujutatud emotsioonide hulka selgus, et hüpotees pidas paika ning tüdrukud lisasid oma piltidele tõepoolest rohkem nii positiivseid kui ka negatiivseid emotsioone. See on vastavuses ka varasema kirjandusega, kus näiteks Noakes ja Rinaldi (2006) läbi viidud intervjuudes raporteerisid poisid tülide osas suuremat ükskõiksust. Samuti tõid nad (Noakes ja Rinaldi, 2006) välja, et tüdrukud tulitsevad pigem suhete ja poisid dominantsi üle ning kuna antud töös joonistanud stseenis oli tegemist suhete teemalise tüliga (Ronja tulitses oma isaga eriarvamuse tõttu), siis võis see tüli ka tüdrukutele rohkem korda minna, mistõttu nad kujutasid seda rohkemate emotsioonidega. Paljudes uuringutes on ka leitud, et tüdrukute empaatia (Christov-Moore, 2014; Schwenck jt, 2014) ning emotsioonide

reguleerimisvõime (Sanchis-Sanchis jt, 2020) kipub poistest kõrgem olema, mis selgitaks samuti, et tüdrukud märkasid ja seetõttu ka kujutasid rohkem emotsioone. Lisaks mõjutas emotsioonide hulga erinevust asjaolu, et paljud poisid ei joonistanud oma kujutatud inimestele üldse nägusid - kui tüdrukute piltidel esinevatest inimestest oli 95% näod, siis poiste piltidel oli nägudega inimeste osakaal 40%, mis võib samuti olla selgitatav poiste kalduvusega joonistada vähem detaile.

Püstitatud hüpotees, et poisid joonistavad rohkem agressiivseid elemente kui tüdrukud, ei leidnud kinnitust, kuigi varasemalt on nii mõneski töös (Peirce ja Edwards, 1988; Flannery ja Watson, 1995; Archer jt, 1988) leitud, et poisid kujutavad ja väljendavad tüdrukutest enam (füüsilist) agressiivsust. Antud töös oli mõjutavaks faktoriks asjaolu, et poisid joonistasid ka vähem inimesi - kui pole inimesi, ei saa olla ka nendevahelist agressiivsust. Samuti võib ka siinkohal rolli mängida tüdrukute kalduvus detaile märgata ja joonistada. Stseenis esinenud agressiivsed käitumised olid karjumine, kinni sidumine ja relvaga ähvardamine ning nende kujutamist võib võtta ka kui piltidele lisadetailide joonistamist.

Üldiselt võib antud töö tulemustest näha, et 7-11-aastaste laste hulgas esineb tüdrukutel antud valimis suurem empaatia ning detailide kujutamine kui poistel ning sarnaseid tulemusi on saadud ka varasemates töödes. Näiteks Oransky ja Marecek (2009) said poisse intervjuuerides teada, et poiste hulgas peetakse maskuliinsuse näitajaks emotsioonide maha surumist ning karmi ja stoilist eneseväljendust. Sellise endassetõmbumist soosiva sooväljendusega kaasneb aga ka väiksem valmisolek abi küsimiseks kartuses näida teistele nõrgana. Eriti vaimse tervise probleemide puhul pöörduvad mehed märgatavalt vähem abi otsimiseks professionaalide poole (Möller-Leimkühler, 2002), mis omakorda tähendab, et vähesed mehed leiavad oma muredele lahendusi, mis teeb ka meeste üldise vaimse tervise taseme parandamise keerulisemaks. Kõigel sellel on aga sünged tagajärjed - mehed sooritavad enesetappu pea neli korda rohkem kui naised (Murphy, 1998). Seetõttu tulekski juba maast-madalast investeerida poiste sotsiaal-emotsionaalsete oskuste kasvatamisse. Kodudes, lasteaedades ja koolides poiste eneseväljenduse julgustamine, nende enesetunde kohta uurimine ning emotsionaalse sõnavara õpetamine on hea võimalus ladumaks vundamenti avatumate, tervislikumate ning õnnelikumate meeste kasvatamisel.

Käesoleval tööol olid ka mõningad piirangud. Asjaolu, et mitu poissi ei joonistanud inimesi, võis tuleneda ülesande erinevast mõistmisest. Kõikidel paluti joonistada “seda kohta

etenduses, kust Ronja üle kaljulõhe hüppas” ning on võimalik, et mõned poisid saidki sellest aru, et joonistama peab füüsilist asukohta, kus tegevus toimus. Lisaks viidi uuring läbi nii, et kõik tüdrukud viibisid ühes ruumis ning kõik poisid teises ja kõik joonistajad istusid ühe suure laua taga, seega võis esineda üksteise pealt maha joonistamist - kui üks poiss joonistas ainult kaljusid, siis võis teine tema järgi sama teha. Samuti olid poisid pärit suurest linnakoolist ning tüdrukud väikesest maakoolist, mis võis tähendada ka kasvatuslikest erinevustest tulenevaid mõjutusi ning erinevat kokkupuudet joonistamisega enne uuringus osalemist. Lisaks võis tulemusi mõjutada ajaline piirang - pildid tuli valmis saada 25-minutilise teatrivaheaja jooksul ning nii mõnigi laps tahtis jõuda veel puhvetit või tualetti kasutada, mistõttu lõpetasid mõned joonistamise varem kui teised. Tulevikus sarnaste tööde kordamisel tasuks mainitud piiranguid arvesse võtta - lasta lastel istuda eraldi laudade taga, leida valimisse nii poisse kui tüdrukud eri piirkondadest ning määrata joonistamiseks konkreetsem ajavahemik, kus poleks võimalust, et osad lapsed on rohkem huvitatud millegi muu tegemisest ning soovivad varem lahkuda. Samuti aitaks kaasa varasemalt nii mõneski töös (nt Driessnack, 2006) kasutusele võetud joonista-ja-räägi meetod, kus lapsed saavad oma pildi kohta ka veidi juurde rääkida selgitamaks, mida nad kujutasid ja öelda tahtsid.

Käesolevas töös analüüsiti 7-11-aastaste laste joonistusi tülistseenist, mida nad olid näinud teatrietenduses. Analüüs näitas, et tüdrukud kujutasid läbivalt rohkem inimesi, agressiivseid elementa ning nii positiivseid kui ka negatiivseid emotsioone. Tulemused viitavad sooliste erinevustele laste sotsiaal-emotsionaalsetes oskustes.

Kasutatud allikad

- Archer, J., Pearson, N. A., & Westeman, K. E. (1988). Aggressive behaviour of children aged 6–11: Gender differences and their magnitude. *British Journal of Social Psychology*, 27(4), 371–384, doi: 10.1111/j.2044-8309.1988.tb00839.x
- Barraza, L. (2006). Children's Drawings About the Environment. *Environmental Education Research*, 5(1), 49-66, doi: 10.1080/1350462990050103
- Berti, A. E., Garattoni, C., & Venturini, B. (2000). The understanding of sadness, guilt, and shame in 5-, 7-, and 9-year-old children. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 126(3), 293–318.
- Björkqvist, K. (2018). Gender differences in aggression. *Current Opinion in Psychology*, 19, 39–42, doi: 10.1016/j.copsyc.2017.03.030
- Black, D., & Newman, M. (1996). Children and Domestic Violence: A Review. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 1(1), 79–88, doi: 10.1177/1359104596011007
- Bland, D. (2012). Analysing children's drawings: applied imagination. *International Journal of Research & Method in Education*, 35(3), 235-242, doi: 10.1080/1743727X.2012.717432
- Brody, L. R., & Hall, J. A. (2008). Gender and emotion in context. M. Lewis, J. M. Haviland-Jones, & L. F. Barrett (toim.), *Handbook of emotions* (lk 395–408). The Guilford Press.
- Brody, L. R., Lovas, G. S., & Hay, D. H. (1995). Gender differences in anger and fear as a function of situational context. *Sex Roles: A Journal of Research*, 32(1-2), 47–78. doi: 10.1007/BF01544757
- Bryant, B. K. (1992). Conflict resolution strategies in relation to children's peer relations. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 13(1), 35–50, doi: 10.1016/0193-3973(92)90004-2
- Buck, R. (1977). Nonverbal communication of affect in preschool children: Relationships with personality and skin conductance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35(4), 225–236. doi: 10.1037/0022-3514.35.4.225
- Buntaine, R. L., & Costenbader, V. K. (1997). Self-reported differences in the experience and expression of anger between girls and boys. *Sex Roles: A Journal of Research*, 36(9-10), 625–637, doi: 10.1023/A:1025670008765

- Carpenter, M., Kennedy, M., Armstrong, A. L., & Moore, E. (1997). Indicators of Abuse or Neglect in Preschool Children's Drawings. *Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services*, 35(4), 10–17, doi: 10.3928/0279-3695-19970401-13
- Centers for Disease Control and Prevention. (2021, 21. september). Middle Childhood (9-11 years of age).
<https://www.cdc.gov/ncbddd/childdevelopment/positiveparenting/middle2.html>
- Chambers, D.W. (1983). Stereotypic images of the scientist: The draw-a-scientist test. *Science Education*, 67(2), 255-265, doi: 10.1002/sce.3730670213
- Chaplin, T. M., & Aldao, A. (2013). Gender differences in emotion expression in children: a meta-analytic review. *Psychological bulletin*, 139(4), 735–765, doi: 10.1037/a0030737
- Choudhury, S., Blakemore, S.-J., & Charman, T. (2006). Social cognitive development during adolescence. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 1(3), 165–174, doi: 10.1093/scan/nsl024
- Christov-Moore, L., Simpson, E. A., Coudé, G., Grigaityte, K., Iacoboni, M., & Ferrari, P. F. (2014). Empathy: Gender effects in brain and behavior. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 46(4), 604–627, doi: 10.1016/j.neubiorev.2014.09.001
- Cohen-Liebman, M. S. (1995). Drawings as Judiciary Aids in Child Sexual Abuse Litigation: a Composite List of Indicators. *The Arts in Psychotherapy*, 22(5), 475-483, doi: 10.1016/0197-4556(95)00037-2
- Collin, L., Bindra, J., Raju, M., Gillberg, C., & Minnis, H. (2013). Facial emotion recognition in child psychiatry: A systematic review. *Research in Developmental Disabilities*, 34(5), 1505–1520, doi: 10.1016/j.ridd.2013.01.008
- Cooper, S., Hobson, C. W., & van Goozen, S. H. M. (2020). Facial emotion recognition in children with externalising behaviours: A systematic review. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 25(4), 1068–1085, doi: 10.1177/1359104520945390
- Crockenberg, S., & Lourie, A. (1996). Parents' conflict strategies with children and children's conflict strategies with peers. *Merrill-Palmer Quarterly*, 42(4), 495–518.
- Da Fonseca, D., Segui, V., Santos, A., Poinso, F., & Deruelle, C. (2009). Emotion Understanding in Children with ADHD. *Child Psychiatry Hum Dev*, 40, 111–121, doi: 10.1007/s10578-008-0114-9

- De Bellis, M. D., Keshavan, M. S., Beers, S. R., Hall, J., Frustaci, K., Masalehdan, A., Noll, J., & Boring, A. M. (2001). Sex differences in brain maturation during childhood and adolescence. *Cerebral Cortex*, *11*(7), 552–557.
- Demirci, E., & Erdogan, A. (2016). Is emotion recognition the only problem in ADHD? effects of pharmacotherapy on face and emotion recognition in children with ADHD. *ADHD Atten Def Hyp Disord*, *8*, 197–204 (2016), doi: 10.1007/s12402-016-0201-x
- Driessnack M. (2006). Draw-and-tell conversations with children about fear. *Qualitative health research*, *16*(10), 1414–1435, doi: 10.1177/1049732306294127
- Eesti Keele Instituut. (i.a.-a). *Eesti Keele Instituudi Haridussõnastik*, Vaadatud 12.06.23
<https://www.eki.ee/dict/haridus/index.cgi?Q=taju>
- Eesti Keele Instituut (i.a.-b). Konflikt. *Eesti keele seletav sõnaraamat*. Vaadatud 10.09.2023.
<https://eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=konflikt>
- Feinburg, S. G. (1977). Conceptual Content and Spatial Characteristics in Boys' and Girls' Drawings of Fighting and Helping. *Studies in Art Education*, *18*(2), 63–72, doi: 10.2307/1319480
- Fekkes, M., Pijpers, F. I. M., & Verloove-Vanhorick, S. P. (2005). Bullying: who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health Education Research*, *20*(1), 81-91, doi: 10.1093/her/cyg100
- Flannery, K. A., & Watson, M. W. (1995). Sex Differences and Gender-Role Differences in Children's Drawings. *Studies in Art Education*, *36*(2), 114-122, doi: 10.1080/00393541.1995.11649970
- Fridenson-Hayo, S., Berggren, S., Lassalle, A., Tal, S., Pigat, D., Bölte, S., Baron-Cohen, S., & Golan, O. (2016). Basic and complex emotion recognition in children with autism: cross-cultural findings. *Molecular Autism*, *7*(52), doi: 10.1186/s13229-016-0113-9
- Gao, X., & Maurer, D. (2010). A happy story: Developmental changes in children's sensitivity to facial expressions of varying intensities. *Journal of Experimental Child Psychology*, *107*(2), 67-86, doi: 10.1016/j.jecp.2010.05.003.
- Garcia, S. E., & Tully, E. C. (2020). Children's recognition of happy, sad, and angry facial expressions across emotive intensities. *Journal of Experimental Child Psychology*, *197*, doi: 10.1016/j.jecp.2020.104881.

- Glenwright, M., & Pexman, P. M. (2010). Development of children's ability to distinguish sarcasm and verbal irony. *Journal of Child Language*, *37*(2), 429–451, doi: 10.1017/S0305000909009520
- Goodwin, M. H., & Goodwin, C. (1987). Children's arguing. S. U. Philips, S. Steele, & C. Tanz (toim.), *Language, Gender, and Sex in Comparative Perspective* (lk 200–248). Cambridge University Press.
- Hamama, L., & Ronen, T. (2009). Children's drawings as a self-report measurement. *Child & Family Social Work*, *14*, 90-102, doi: 10.1111/j.1365-2206.2008.00585.x
- Hartup, W. W., Laursen, B., Stewart, M. I., & Eastenson, A. (1988). Conflict and the friendship relations of young children. *Child Development*, *59*(6), 1590–1600, doi: 10.2307/1130673
- Hill, P. L., Schultz, L. H., Jackson, J. J., & Andrews, J. A. (2019). Parent-Child Conflict during Elementary School as a Longitudinal Predictor of Sense of Purpose in Emerging Adulthood. *Journal of Youth and Adolescence*, *48*, 145–153, doi: 10.1007/s10964-018-0912-8
- Kuusikko, S., Haapsamo, H., Jansson-Verkasalo, E., Hurtig, T., Mattila, M.-L., Ebeling, H., Jussila, K., Bölte, S., & Moilanen, I. (2009). Emotion Recognition in Children and Adolescents with Autism Spectrum Disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, *39*, 938-945, doi: 10.1007/s10803-009-0700-0
- Laible, D. J., & Thompson, R. A. (2002). Mother-child conflict in the toddler years: Lessons in emotion, morality, and relationships. *Child Development*, *73*(4), 1187–1203, doi: 10.1111/1467-8624.00466
- Lange-Küttner, C., & Ebersbach, M. (2012). Girls in detail, boys in shape: Gender differences when drawing cubes in depth. *British Journal of Psychology*, *104*(3), 413–437, doi: 10.1111/bjop.12010
- Laursen, B., Finkelstein, B. D., & Townsend Betts, N. (2001). A developmental meta-analysis of peer conflict resolution. *Developmental Review*, *21*(4), 423–449, doi: 10.1006/drev.2000.0531
- Levine, D. N. (2007). Somatic Elements in Social Conflict. *The Sociological Review*, *55*(1), 37-49, doi: 10.1111/j.1467-954X.2007.00691.x

- Libet, J. M., & Lewinsohn, P. M. (1973). Concept of social skill with special reference to the behavior of depressed persons. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 40*(2), 304–312, doi: 10.1037/h0034530
- McGrath, K. F., Van Bergen, P., & Sweller, N. (2017). Disruptive Students' Drawings of Themselves with Their Teachers. *The Elementary School Journal 117*(4), 642-663, doi: 10.1086/691567
- Miller, J. M., Dilorio, C., & Dudley, W. (2002). Parenting style and adolescent's reaction to conflict: is there a relationship? *Journal of Adolescent Health, 31*(6), 463-468, doi: 10.1016/S1054-139X(02)00452-4
- Möller-Leimkühler, A. M. (2002). Barriers to help-seeking by men: A review of sociocultural and clinical literature with particular reference to depression. *Journal of Affective Disorders, 71*(1-3), 1–9, doi: 10.1016/S0165-0327(01)00379-2
- Murphy, G. E. (1998). Why women are less likely than men to commit suicide. *Comprehensive psychiatry, 39*(4), 165–175, doi: 10.1016/s0010-440x(98)90057-8
- Noakes, M. A., & Rinaldi, C. M. (2006). Age and gender differences in peer conflict. *Journal of Youth and Adolescence, 35*(6), 881–891, doi: 10.1007/s10964-006-9088-8
- Oransky, M., & Marecek, J. (2009). "I'm not going to be a girl": Masculinity and emotions in boys' friendships and peer groups. *Journal of Adolescent Research, 24*(2), 218–241, doi: 10.1177/0743558408329951
- Peaasi.ee (i.a). Autismispekter. <https://peaasi.ee/autismispektri-haired/>
- Peirce, K., & Edwards, E. D. (1988). Children's construction of fantasy stories: Gender differences in conflict resolution strategies. *Sex Roles: A Journal of Research, 18*(7-8), 393–404, doi: 10.1007/BF00288391
- Raffaelli, M. (1997). Young adolescents' conflicts with siblings and friends. *Journal of Youth and Adolescence, 26*(5), 539–558, doi: 10.1023/A:1024529921987
- Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional Intelligence. *Imagination, Cognition and Personality, 9*(3), 185–211, doi: 10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG
- Sanchis-Sanchis, A., Grau, M. D., Moliner, A.-R., & Morales-Murillo, C. P. (2020). Effects of age and gender in emotion regulation of children and adolescents. *Frontiers in Psychology, 11*(946), doi: 10.3389/fpsyg.2020.00946
- Schwenck, C., Göhle, B., Hauf, J., Warnke, A., Freitag, C. M., & Schneider, W. (2014). Cognitive and emotional empathy in typically developing children: The influence of

age, gender, and intelligence. *European Journal of Developmental Psychology*, 11(1), 63–76, doi: 10.1080/17405629.2013.808994

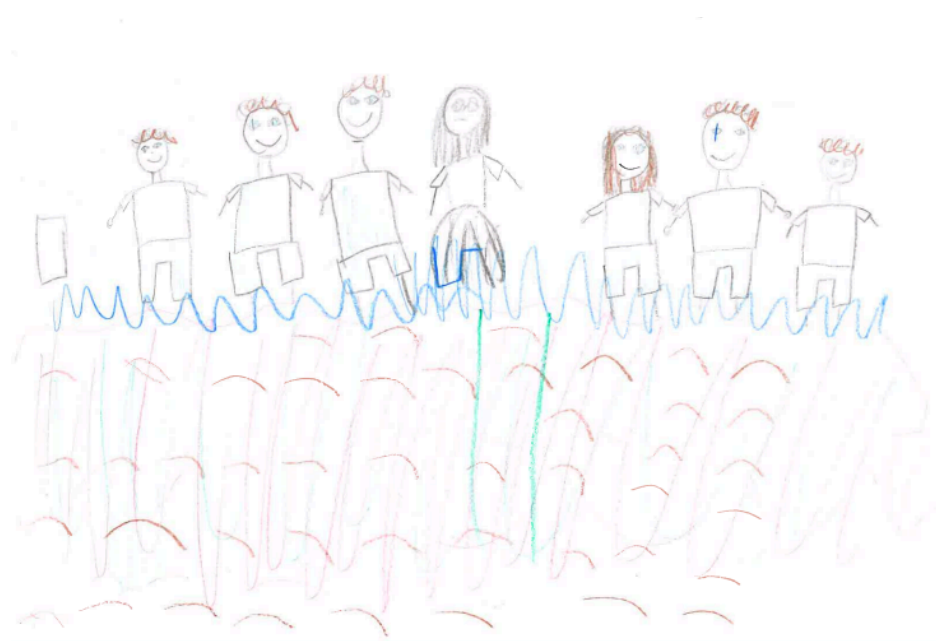
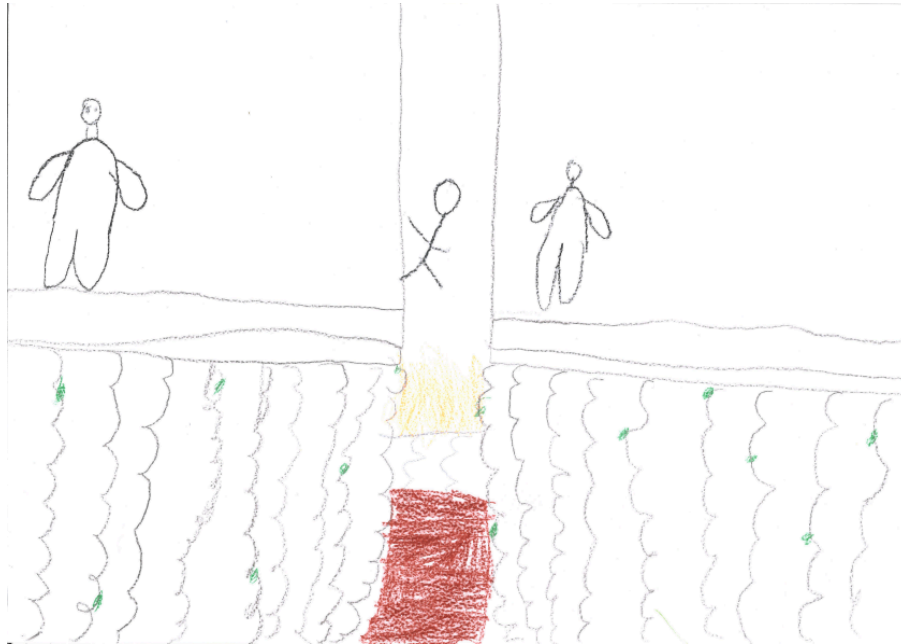
Sotsiaalsed oskused. (2020, 4. märts). *Wikipedia*.

https://et.wikipedia.org/wiki/Sotsiaalsed_oskused

Tuman, D. M. (1999). Gender Style as Form and Content: An Examination of Gender Stereotypes in the Subject Preference of Children's Drawing. *Studies in Art Education*, 41(1), 40-60, doi: 10.1080/00393541.1999.11651664

Vetter, N. C., Leipold, K., Kliegel, M., Phillips, L. H., & Altgassen, M. (2012). Ongoing development of social cognition in adolescence. *Child Neuropsychology*, 19(6), 615–629, doi: 10.1080/09297049.2012.718324

Lisad

Lisa 1. Poisi joonistatud 3 inimkujuga pilt ning tüdruku joonistatud 7 inimkujuga pilt.

Lisa 2. Positiivselt kodeeritud emotsiooniga näo, negatiivselt kodeeritud emotsiooniga näo ja kodeerimata jäetud näo näited.

Lisa 3. Tüdruku joonistatud pilt, mis sisaldab kõiki stseenis esinenud agressivseid elemente: kinni sidumine, karjumine, relvaga ähvardamine.

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Adele Rei